

3. Bygninger og anlegg

3.14.1. Tilbygg og endringer: Rullestolramper ved eldre kirker

Kirker og andre offentlige bygninger skal i størst mulig grad være tilgjengelige for rullestolbrukere og andre bevegelseshemmede. Rullestolramper er den vanligste løsningen, men kan lett virke skjemmende. Dette informasjonsbladet orienterer om de hensyn som må tas i forbindelse med planlegging og gjennomføring av tiltak ved eldre kirker og andre verneverdige bygninger. Orienteringen er utarbeidet av Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU, etter oppdrag fra Riksantikvaren.

Utgitt september 2000.

Nytt opplag 2008.

Trykk: DMT kommunikasjon AS

Det er ingen lett oppgave å bygge rullestolramper som atkomst til eldre og verneverdige bygninger. Ramper med forholdsvis store dimensjoner og skrånende linjeføringer kan lett virke skjemmende foran en vakker kirkefasade. Uheldige konstruksjoner kan medføre direkte skade på bygningen. Plassering, linjeføring og materialvalg må planlegges nøye. Likeledes må det stilles høye krav til håndverksmessig utførelse av arbeidene. Siden forholdene varierer fra sted til sted, er det ikke mulig å gi anvisning på standardløsninger.

Riksantikvaren har ofte akseptert at kirkene tilpasses for bevegelseshemmede, for eksempel ved montering av trapperekkverk og bygging av rullestolramper. Installasjonene kan imidlertid skape store konflikter ved bygninger som opprinnelig slett ikke var planlagt for dette. Årsakene til problemene er ofte terrengforhold med store høydeforskjeller. Mange steder kan også en monumental trapp være et arkitektonisk hovedpoeng

ved bygningen. Tilpasning for funksjonshemmede blir derfor vurdert ut fra forholdene i det enkelte tilfelle. Det legges vekt på at nyanlegg ikke skal medføre bygningstekniske skader, og på estetisk tilpasning og innordning i miljøet. Vurderingen er strengest ved de mest verdifulle og eldste kirkene.

Ikke alle er klar over hvilket stort inngrep en rullestolrampe kan være. En illustrasjon på størrelsen får man ved å ta utgangspunkt i stigningsforholdet 1:12 som regnes for å være det bratteste en rullestolbruker kan forsere ved egen hjelp. Det betyr at man må multiplisere høydeforskjellen med 12 for å få rampens lengde, forutsatt at terrenget er vannrett. I tillegg kommer et hvilerepos på en meter for hver sjettemeter av rampe lengden. Dette gir 13 meter rampe ved en meters høydeforskjell. Det sier seg selv at slike ramper ikke kan anlegges hvor som helst. Ved det mer ideelle stigningsforholdet 1:20 vil høydeforskjellen på en meter gi hele

Etter vurdering av høydeforholdene, ble rullestolrampen diskret plassert med ny inngangsdør på siden av våpenhuset. Rampen vil etterhvert bli dekket av buskbeplantningen. Nytt rekkverk i enkel utforming. Det som ikke synes på bildet, er at gravearbeidet her skadet kirkebygningens fundament. Foto: Eldal, Riksantikvaren 1992.

RIKSANTIKVARENS INFORMASJON OM KULTURMINNER

Riksantikvaren, Dronningens gt. 13, Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo

Tlf. 22 94 04 00. Telefax 22 94 04 04.

e-post: riksantikvaren@ra.no. Internett: www.riksantikvaren.no

3.14.1

23 meter rampe. Dette forholdet blir derfor sjelden benyttet ved verneverdige bygninger.

Noen steder er bygging av rullestolramper ved inngangene blitt fullstendig frarådet på grunn av store høydeforskjeller, vanskelige terrengforhold eller der kirken er spesielt verdifull og en fast rampe vil virke skjemmende.

Norges Handikapforbund har vist forståelse for problemene ved tilpassningen av den verneverdige bebyggelsen til bruk for funksjonshemmede. I et rundskriv av 8. februar 1980 til krets- og fylkeslagene heter det blant annet:

«Vi ønsker ikke å komme i konflikt med interesser som kan skade vår kulturarv, og bør basere våre vurderinger på hva antikvariske myndigheter mener vil endre et byggs karakter så mye at det er til skade for byggets verdi. Samtidig må vi være varsomme i de tilfeller hvor arkitektonisk og historisk følsomme bygninger berøres. Vi må i slike tilfeller kunne fravike kravet om en funksjonsmessig ideell løsning til fordel for kompromisser som kan aksepteres av alle parter.»

Med hensyn til krav om rullestoltilgjengelighet til kirkene og andre offentlige bygninger, kan det være grunn til å minne om at byggforskriftens bestemmelser bare gjelder for nye bygninger.

Ved noen kirker er det bygget rullestolramper uten å innhente godkjennelse. Dessverre har dette enkelte steder ført til løsninger som er lite vellykkete, sett fra både funksjonelle og estetiske synspunkter.

Momenter for planleggingen

Der hvor det er mulig å bygge rullestolramper, bør disse i størst mulig grad tilpasses de eksisterende bygningene. Målet bør være å unngå en skjemmende virkning av et nytt og fremmed element. Derfor må det stilles store krav til plassering, utfor-

ming og materialvalg. En rekke lokale forhold vil være avgjørende for utforming, men det kan antydes enkelte generelle retningslinjer.

1. Ved *plassering* av en rullestolrampe bør man vanligvis velge den inngangen der høydeforskjellen er minst. Ved eldre kirker vil dette ofte være en sideinngang. Da unngår man å skjemme den monumentale hovedfasaden og får en kortere rampe.

I tillegg bør man utnytte de stigninger som allerede finnes i landskapet for å *gjøre rampen kortest mulig*. Det vil si at rampen må føres ut mot stigende terreng.

2. Det bør vurderes om forholdene på stedet ligger til rette for *heving av terrenget* ved å fylle på masse i et større område, eller i det minste der hvor rampen skal starte. Ofte gir dette mulighet for en mye kortere rampe. En eventuell terrengheving bør ikke dekke grunnmuren fullstendig. Det er vanligvis et arkitektonisk poeng i at kirkebygget er løftet opp på en høy grunnmur. Terrengheving helt opp til treverket i en bygning vil dessuten føre til råteskader i vitale konstruksjoner. Ramper og terrenghevninger må heller ikke tette igjen lufteluker i grunnmuren.

3. En *trasé* langsmed kirkeveggen vil vanligvis gi det beste visuelle resultatet. Ramper som føres ut fra veggen i det omgivende landskapsrommet, blir ofte alt for dominerende i forhold til bygningen. Den uheldige virkningen kan imidlertid reduseres ved å utelate rekkverk.

4. Det må tas *hensyn til linjene i bygningen*. Det er for eksempel langt bedre å avslutte en rampe rett innenfor et hushjørne enn å føre den litt ut forbi. Et slikt problem kan vanligvis avhjelpest med en mindre terrengheving ved hjørnet eller ved at rekkverket avsluttes ved hjørnet. Eventuelt kan rampen gjøres noe brattere.

Det er sørget for god lufting rundt treverket. Murte vanger som i kirkens grunnmur. Hellelegging på kjørebane hadde blitt vakrere enn sementstøp. Rekkverk av enkel og tradisjonell type. Slike stendere i støpejern med hull for gjennomtrekking av håndlist og løpere er nå blitt handelsvare. Foto: Eldal, Riksantikvaren 1992.

5. En *ny inngangsdør* for rullestolrampen på siden av våpenhuset eller ved en sideinngang, kan i en del tilfeller løse problemer med trasévalg i forhold til rampens dominans i omgivelsene. Da vil man også kunne få en inngangsløsning med bare ett dørblad i tilstrekkelig bredde for rullestoler. Dette letter atkomsten betraktelig i forhold til å måtte åpne to smalle dørblader.

6. Ved valg av rullestolinngang må man også vurdere den videre *tilgjengeligheten inne i kirken*, med hensyn til terskler, dørbreder etc.

7. Rampen kan *bygges på isolert grunn* oppå terreng. Da unngår man å grave dypt like inntil kirkens grunnmur, noe som kan føre til setnings-skader på kirken. Inngrep i eventuell fredet grunn vil dessuten bli begrenset. Se forøvrig Byggforskserien, byggdetaljblad A 521.811.

Lillesand kirke har fått en enkel heis plassert ved en sideinngang. Når den ikke er i bruk, står den dekket av en liten presemning som en del av rekkverket. Rekkverket her er som kirken fra 1889, og er en glimrende modell for nye rekkverk. Foto: Eldal, Riksantikvaren 1994.

8. *Form og materialer* må velges med omhu. Vanligvis kan man med fordel ta utgangspunkt i det som allerede finnes på stedet. Det vil si at kirkens grunnmur og trappenes overflater ofte vil gi de beste modeller også for en ny rampe. Det er av stor betydning for et vellykket resultat at en ny rullestolrampe ser ut som om den hører hjemme der.

Konstruksjoner i tre og strekkmetall kan være billige løsninger, men ser ofte ut som tilfeldige stillaser. De kan til nød aksepteres i små dimensjoner som midlertidige løsninger.

9. Utforming av *rekkverk* er av stor betydning for resultatet. Aller først bør man vurdere om rekkverk kan sløyfes eller begrenses til en håndlist på veggen. Forskriftene krever rekkverk der høydeforskjellen er større enn 50 cm. Ved større høydeforskjeller kan påfylling av masse utenfor

rampen eller beplantning redusere behovet. Erfaring har vist at rullestolramper kan fungere utmerket uten rekkverk, men da bør de ha styrekanter langs kjørebanelen.

Rekkverket bør normalt utføres i jern som gir anledning til å bruke smekre dimensjoner. Ofte vil det være naturlig å velge samme rekkverkstype som ved kirken for øvrig. Men dersom eksisterende rekkverk er av nyere dato med mye dekor, bør rampens rekkverk gis en forenklet utforming for ikke å bli for dominerende i helheten. Kristne symboler skal beholdes steder og gjenstander av liturgisk betydning. De skal derfor ikke brukes på rekkverk og andre stengsler.

Der det ikke finnes rekkverk fra før, bør det velges en enkel rekkverkstype i jern av tradisjonell modell med støpte eller smidde stendere med håndlist og løpere tredd gjennom hull i stenderne. Støpte stendere er handelsvare.

10. Man må sørge for tilstrekkelig *lufting mellom rampe og treverk* som vegg, svill og dørterskel for å unngå

Kvinesdal kirke i Vest-Agder. Rullestolrampe med sideinngang i velvalgte materialer og god håndverksmessig utførelse. Den ekstra, lavtsittende håndlisten er visuelt forstyrrende og har de fleste steder i praksis vist seg lite nødvendig. Den kan derfor sløyfes. Foto: Eldal, Riksantikvaren 1996.

råte. Dette oppnås ved å legge en rist i forlengelsen av rampen mot terskelen. Denne vil også redusere sprut fra regnvann og takdrypp som faller på dørhellen.

11. Plasseres rampen slik at det samler seg vann mellom rampen og kirkens grunnmur, må det sørges for tilstrekkelig drenering bort fra grunnmuren, enten ved bruk av drenerør eller fall i terrenget, slik at vann ikke renner inn under kirken og forårsaker råteskader.

12. Et alternativ til lange og skjemmende rullestolramper ved kirkene, kan i enkelte tilfeller være installering av *heis eller løftebord*. Dette vil være avhengig av at det finnes egnet plass i våpenhus eller ved en sideinngang. Ny dør må komme på bakkeplan, og bør utformes som kopi av andre inngangsdører i inngangen, men underordnet hovedinngangen.

13. I en del tilfeller vil anlegging av rullestolrampe medføre for store inngrep i de eksisterende forhold til at tiltaket kan aksepteres. Det samme gjelder ved en del av landets mest

verdifulle kirker. Da bør man i stedet vurdere *løse ramper eller skinner* som legges ut når det er spesielt behov for dem.

Slike ramper eller skinner kan være i tre eller metall. Det finnes sammenleggbare aluminiumsskinner for formålet.

Løse ramper kan også benyttes i bratt stigning, men da vil rullestolbrukere trenge hjelp. Det vil likevel være mye lettere å skyve rullestolen enn å løfte den.

Kan grunnen være fredet?

I følge lov om kulturminner er grunnen automatisk fredet ved kirker og kirkegårder som er fra før år 1537 (§ 4). Dette gjelder også ved yngre kirkebygninger hvis kirkestedet er så gammelt. Alle inngrep i grunnen krever da dispensasjon fra lovens bestemmelser (§§ 3,8 og 9). Rette myndighet er Riksantikvaren.

Eventuelle kostnader til arkeologisk oppfølging eller utgraving skal i følge kulturminneloven dekkes av tiltakshaver (§ 10), det vil si av menigheten eller kommunen.

Krav til planmaterialet

For at Riksantikvaren skal kunne behandle og gi uttalelse i de forskjellige sakene så hurtig som mulig, må innsendt materiale være utfyllende og lesbart. Det samme materialet vil for øvrig være nødvendig for en forsvarlig planlegging lokalt og for bindende avtaler mellom byggherre og entreprenør og håndverkere.

Materialet skal normalt omfatte:

a. *Situasjonskart* som viser kirken, rullestolinngangen, eventuelle nye gangveier, eventuelle nye åpninger i kirkegårdsmurer, fall på terreng etc.

Med ny sidedør ved sideinngangen ble rampen så lite påtrengende som mulig. Enkle former og veltilpasset materialbruk. Utne kirke i Hardanger. Foto: Eldal, Riksantikvaren 1996.

b. *Plantegning og oppriss* som viser rullestolrampe, inngangsparti, tilpasning til terreng og rekkverk. For kirkesteder fra middelalderen kreves dessuten plan for gravearbeider med angivelse av grave dybder.

c. *Beskrivelse av materialer, oppbygging og overflatebehandling.*

d. *Beskrivelse av eventuelle endringer inne i kirken* som følge av rullestolinngangen: fjerning av benker, forandring av terskler etc.

e. *Fotografier* som viser situasjonen i dag der hvor rullestolrampen er foreslått anlagt.

Folldal kirke i Hedmark har fått innvendig rullestolheis av løftebordtype med ny inngangsdør på siden av våpenhuset. Foto: Francine Lampe, Riksantikvaren 1982.

Planer i forbindelse med alle verneverdige kirker skal forelegges og vurderes av Riksantikvaren. De skal deretter godkjennes av kirkelige myndigheter. Planer i forbindelse med kirker og kirkesteder fra middelalderen skal godkjennes av Riksantikvaren.

Litteratur

Normer for dimensjonering er gitt i følgende byggedetaljblader i Byggforskserien:
A 320.212 *Dimensjonering for rullestol.*
A 323.101 *Inngangsparti.*
A 324.506 *Trappeheiser og løfteplattformer.*

Riksantikvarens informasjon om kulturminner:
3.10.5. *Interiører: Tilrettelegging for bevegelsehemmede i eldre kirker.*